

УДК 379.85:504.75.05

Устименко Л.М., Цегельник Ю.О.

ГЕОГРФІЯ ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ТА ВІДЕОЕКОЛОГІЯ

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку туризму та відеоєкології. Розглянуто проблему стану туристичних центрів та їх відео екологічним характеристикам. Запропоновано класифікацію відповідності туристичних центрів відео екологічним критеріям.

Ключові слова: відео екологія, туризм, туристичні центри.

Статья посвящена исследованию взаимосвязи туризма и видеоэкологии. Рассмотрено проблему состояния туристических центров относительно видеоэкологических характеристик. Предложено классификацию соответствия туристических центров видеоэкологическим критериям.

Ключевые слова: видеоэкология, туризм, туристические центры.

The article is devoted research of intercommunication of tourism and videoecology. The problem of the state of tourist centers and their videos is considered ecological descriptions. Classification of accordance of tourist centers of video ecological criteria is offered.

Key words: videoecology, tourism, tourist centers.

Вступ. Дана стаття розглядає зв'язок географії туризму та відеоєкології. Зв'язок туризму з екологією зрозумілий та відносно достатньо вивчений. Коли мова йде про екологічні проблеми, як правило говорять про погане повітря, забруднену воду, радіацію, але ніколи про постійно видиме середовище та його стан. Втім постійне візуальне середовище, його насиченість різними видимими елементами, образами, формами може дуже негативно впливати на стан здоров'я. Цією

проблемою займається новий науковий напрям відеоєкологія, яка вивчає взаємодію людини з оточуючим візуальним середовищем.

Данне питання частково розглядалися в науково-популярних працях закордонних авторів, де висвітлено певні аспекти відеоєкологічних проблем, як таких, визначено таке поняття як відеоєкологія. Але зв'язок відеоєкології з туризмом на даний час в сучасній науковій літературі не розглядався, як важлива складова туризмознавства.

Постановка наукових завдань. На даний час є актуальним розгляд зв'язку відеоєкології не тільки з туризмом в цілому, але і того, що стосується його територіальної організації, тобто географії туристичних центрів та туристичних ресурсів. Необхідність розгляду зв'язку географії туризму та відеоєкології обумовило мету дослідження: теоретично обґрунтувати доцільність розробки шляхів поліпшення відеоєкологічних характеристик туристичних центрів і відповідних туристичних ресурсів. Згідно поставленій меті постають наступні завдання:

- проаналізувати й узагальнити основні зв'язки географії туризму та відеоєкології;
- охарактеризувати важливість врахування відеоєкологічних характеристик в створенні туристичних центрів та організації рекреаційної діяльності;
- обґрунтувати доцільність класифікації туристичних центрів за відеоєкологічним критерієм.

Виклад основного матеріалу. Зараз екологізація свідомості в туризмі є однією з найважливіших тенденцій в розвитку туризму. Вищевказана тенденція розвитку сучасного туризму з'явилась ще в середині 70-х рр. Саме в цей час формується так зване «суспільство споживання матеріальних благ». Ринок виробників змінюється ринком споживачів. Ускладнюється мотивація туристичного попиту. Нарівні з рекреаційним зростаючу роль набувають освітній, комунікативний, розвиваючий (креативний) та екологічний аспекти туризму.

Серед найважливіших екологічних характеристик є екологічність візуального середовища. Візуальне середовище складається з усього, що бачить людина посередництвом зору, це ліс, берег моря, небо, гори, будівлі, інтер'єри житлових та виробничих приміщень, автомобілі, підприємства, тощо. Природне візуальне середовище знаходиться у повній відповідності з фізіологічними нормами зору. 90 % своєї історії людина провела у повній єдності та гармонії з природою, існуючи як її частина і візуальне середовище людини не зазнавало суттєвих змін.

Початок змін можна віднести до часу промислової революції в Європі, що відбулося приблизно вісім поколінь тому. За 250 років вона небачено розширила можливості людини, різко та майже повсюдно почало змінюватися житло та забудова населених пунктів, стало змінюватись візуальне середовище, все менше воно нагадувало природне. А глобальні зміни відбулися за останні 50 років, коли будіндустрія, автоматизація,

виробництво нових матеріалів та інші матеріальні блага досягли свого апогею. Це один бік справи, а є інший.

Зазвичай, в минулі століття людина протягом доби тільки малу частину свого часу була зайнята уважним розгляданням конкретної обставини, наприклад, тільки під час полювання. Більшість часу людина знаходилася в стані, що не вимагав напруженої уваги. На долю вільного зорового сприйняття у первісної людини приходилось до 80 відсотків загального часу. В наш час співвідношення конкретного і неконкретного виду сприймаючої інформації суттєво змінилось. Тепер до 80 відсотків часу ми взаємодіємо з об'єктами, що вимагають пильної уваги. Цивілізація корінним чином змінила характер зорового процесу. Штучне середовище перетворюється на екологічно небезпечний фактор для здоров'я людини. Зростаюче навантаження на зір вступає в протиріччя з фізіологічними можливостями очей.

Російський історик Микола Карамзін в «Письмах русского путешественника» писав: [Ныне ввечеру чувствовал я в душе своей великую тягость и скуку: каждая мысль, которая приходила мне в голову, давила мозг мой; мне неловко было ни стоять, ни ходить. Я пошел в Бастион – здешнее гульбище, лег на углу вала и дал глазам своим волю перебегать от предмета к предмету. Мало-помалу голова моя облегчилась вместе с моим сердцем]. Що значить дати волю своїм очам? Це означає, що не треба втручатись в автоматію саккад (число швидких рухів і стрибків очей), а дати можливість очам працювати вільно. Карамзін не робив яких-небудь зусиль, щоб розглянути конкретні предмети навколо себе. Він розслабився, очі його робили вільні рухи, що і привело його до «облегчения сердца и головы» [1].

Згідно людській фізіології наше око начебто сканує видимий простір. Але після кожного стрибка воно повинно за щось «зачепитись» - перехрестя, виступ, загострення. В лісі, наприклад, достатньо таких контрастних елементів і автоматія саккад відбувається без напруги в персональному режимі. В цілому це, безумовно, позитивно впливає на стан людини. Є і в міському середовищі варті нашої уваги та корисні для споглядання зором об'єкти. Перш за все храми. Вони завжди будувались по принципу комфортного візуального середовища. На цей факт звернув увагу більш ніж 200 років тому австрійський посол в Російській імперії Адольф Ліцек. Він зазначав, що церков у росіян дуже багато і всі вони побудовані по єдиному зразку, що викликає захват і радість, коли милуєшся цією красою.

В міському середовищі церкви, костели, мечеті, пагоди – це своєрідні вертикальні доміанти, які створюють позитивну панораму міста. Початок зорового сприйняття йде від фіксації оком блискучих куполів храмів, що підносяться до небес. Тут спочатку з'являються великі саккади при переносі погляду з однієї верхньої точки на іншу, а потім мікросаккади в момент фіксації. Разом з рельєфом, ландшафтом, іншими архітектурними об'єктами храми являються основними опірними точками

зорового сприйняття міського середовища. Будівлі нової архітектури здебільшого можна назвати без силуетними об'єктами, так як зверху вони нерідко закінчуються прямою лінією.

В сільській місцевості домінантою зазвичай слугували церква, подекуди ще і млин. Яскравим прикладом і, водночас, шедевром російського та культового зодчества є церква в Кижях. Споглядаючи цей твір російських майстрів, людина бачить двадцять куполів, своєрідних реперних точок для очей. Через кожні пів секунди погляд може переміщуватись з одного купола з хрестом на інший, що створює чудову можливість для «гри очей». Окрім хрестів, існує велика кількість інших декоративних елементів – особливо виразними є кокошники. В усій будівлі дуже багато кривих ліній, зовсім відсутні прямі лінії та кути.

За радянських часів було знищено велику кількість храмів, інші зруйнував час, а деякі знаходяться поруч з «новою архітектурою», яка повністю домінує над ними, що, в свою чергу створює потужне агресивне середовище. В результаті, те, що ще могло б створити комфортне візуальне середовище не може повноцінно виконати свою функцію. Але не скрізь трапляється ця ситуація. Чудовим прикладом сучасного позитивного створення комфортного візуального середовища є будівництво Храму Христа Спасителя в Москві. Великий собор, увінчаний позолоченим куполом, замкнув перспективи вулиць центру російської столиці і став візуально-духовним орієнтиром у різних віддалених точках міста і, в цілому, суттєво гуманізував міське середовище і покращив візуальне.

Сприятливими для зору є не тільки зовнішні силуети храмів, але і їх інтер'єри, які складаються з численних арок, зводів, колон, вітражів, іконостасів, живопису, ікон тощо. Дивись на цю красу і душа наповнюється невимовною радістю. Як правило, на великій площі іконостаса немає жодного агресивного поля. За дві години перебування в церкві очі відвідувачів здійснюють приблизно до десяти тисяч саккад і після кожної з них є елементи візуального середовища на які хочеться дивитись. Під час богослужіння прекрасне доповнення цьому складають облачення священників, полум'я свічок, а якщо врахувати, що перебування в комфортному візуальному середовищі супроводжується співом, молитвами, то можна уявити який позитивний емоційний вплив відчуває людина в храмі.

Великим успіхом міського будівництва з точки зору відеоєкології вважаються московські «сталінські висотки» (будівля Московського університету та інші, аналогічні їй), подібні яким є й у Києві. Вони наче створені для того, щоб на них можна було довго дивитись, тут є все і краса і висота, є за що «зачепитись оком». Противагою їм є так зване «гомогенне середовище» – асфальт, дороги, плоскі дахи будівель, голі стіни будинків, скло і т.д. Якщо людина всього три секунди дивиться на гомогенну поверхню, а за цей час відбувається шість-дев'ять саккад і всі вони приходяться на голу стіну, де немає елементів для фіксації погляду, то у людини виникає стан, який можна порівняти з тим, коли людина

робить крок і не відчуває твердої поверхні під ногою, так і око за три секунди біля дев'яти разів провалюється в безодню. Легко уявити наскільки неприємна ця ситуація, яка безумовно призводить до дискомфорту.

А в сучасних містах, багато з яких є туристичними центрами у великій кількості присутні будівлі з повністю голими стінами, без архітектурних прикрас. Вигляд цих будівель, а особливо, якщо вони частково зроблені із скла, залежить від погоди, пори року та освітлення. У вечірні години така стіна створює темне, гнітюче гомогенне поле. В сонячний день – це яскрава площина, на яку і дивитись майже неможливо, а, якщо в такій будівлі використовуються дзеркальні поверхні, то негативний вплив на людину зростає ще більше. Ось чому туристів більше ваблять старі квартали, площі, вулиці та провулки з їх старими будинками, які побудовані відповідно давнім канонам.

В гомогенному середовищі, тобто в ідеально однорідному освітленні всіх точок поля зору автоматія саккад не викликає змін у фоторецепторах і відповідно в зоровому нерві після чергової саккади сигналу не виникає. В результаті чого відбуваються потемніння в очах. Аналогічна ситуація виникає і в природних умовах у полярників. В гомогенному середовищі не повноцінно працюють клітини мозку, так як відсутні контури фігур, що призводить до гальмування зорового сприйняття, не відповідно працює біноклярний апарат, результатом чого може бути двоїння в очах при переводі погляду з голої стіни на чіткий об'єкт. Ось яке велике навантаження створюють гомогенні поля на нервову систему.

Перебування жителів міст в одноманітному видимому середовищі веде до вираженого психологічного дискомфорту. З цієї ж причини жителі міст більше страждають від хвороб зору ніж люди, які живуть в сільській місцевості. Відомо, що взаємодія біологічних систем з оточуючим середовищем визначається принципом найменшого спротиву. А гомогенне середовище вимагає максимального напруження в роботі зорового апарату і він починає працювати екстремально. Опинившись в такій складній відеоекологічній ситуації людині нічого не залишається як пристосуватись до нових умов, які, нажаль, погіршуються. виправити таку ситуацію можна тільки внесенням в гомогенне середовище яскравих зорових елементів.

Людині постійно хочеться, щоб чергова саккада привносила «квант краси», квант позитивних емоцій. На відміну від урбанізованого середовища, в природному середовищі «квантів краси» достатньо, що і дає людині при перебуванні на природі не тільки позитивні емоції, а і загальне оздоровлення. Нажаль, зараз відбувається процес постійної гомогенізації видимого середовища за рахунок зменшення площі лісів, рослинного і тваринного світу. Зменшення видового різноманіття флори і фауни створює серйозну небезпеку для людства, так як паралельно зі зниженням стійкості біосфери це веде і до погіршення видимого середовища на планеті.

Зараз нагальною є потреба міського населення виїжджати на відпочинок, або оздоровлення до більш сприятливих для здоров'я територій, тобто курортів та екологічно чистих місцевостей, бажано мінімально змінених людиною, тобто реалізовувати новий і популярний екологічний туризм. Згідно останніх науково-практичних розробок, та дослідження туристичного ринку екологічним туризмом є подорож до місцевостей з мінімально зміненим природним середовищем та максимальною відмовою від продуктів і послуг техногенної цивілізації в межах якої можлива рекреація з елементами екологічної освіти та проведення природоохоронних заходів.

Екологічний туризм дозволяє краще зрозуміти участь і місце людини в природі, відчути реальний стан речей, побачити який великий людський вплив на світ і як дійсно глибоко людина залежить від природи. Яскравим прикладом оптимального поєднання туризму з природою і традиційним способом життя є сільський туризм, для розвитку якого є достатньо ресурсів в Україні.

Зокрема, сільський туризм має проєкологічну орієнтацію, не потребує значних капіталовкладень, не дає значної кількості відходів, але водночас є стимулюючим чинником для розвитку місцевої інфраструктури і культури. Туристів приваблює екологічно чистий ландшафт, цілюще повітря, затишне сільське помешкання, наявність необхідних об'єктів обслуговування, доступні ціни.

Сприятливим з точки зору відеоєкології є також і етнографічний туризм. Більшість етноресурсів мають позитивні відео екологічні характеристики. Отже, найбільш оптимальними відносно дотримання принципів відео екології є осередки екологічного, сільського туризму, етнографічного та екзотичного туризму, що передбачає подорожі, як правило, до мінімально змінених людиною територій.

Сучасні туристичні центри повинні максимально відповідати не тільки еколого-санітарним нормам природних ресурсів але і штучно створене людиною середовище має відповідати позитивним відеоєкологічним характеристикам. Нажаль величезний досвід створення комфортного візуального середовища, накопичений століттями майже не використовується в сучасному будівництві не тільки міст, але і туристичних центрів, які по своєму призначенню мають сприяти покращенню емоційного, психологічного та фізичного стану людини.

У більшості сучасних туристичних центрів США та Європи (наприклад, Майямі, іспанські курорти Аліканте, Бенідорм, Кіпр та інші) майже скрізь ми бачимо велику кількість однотипної урбаністичної архітектури, що створює «гомогенне середовище». Постраждала не тільки естетична складова сучасної архітектури але і нависла загроза над фундаментальними процесами зорового апарату людини зокрема та її здоров'я в цілому. Це явище є типовим і для більшості туристичних центрів Австралії, Аргентини, Бразилії, пост радянських країн в тому числі і для України. Хоча відеоєкологічні характеристики вищеназваних країн

покращують зелені насадження, але їх дуже мало в порівнянні з великою кількістю та величиною самих будівель.

Доцільно порівняти курорти материкові курорти Іспанії, Болгарії, Хорватії, Чорногорії, Кіпру та нові курорти Єгипту, Таїланду, Малайзії, Індонезії де при будівництві готелів намагаються використовувати національні мотиви та стилізацію під відповідні архітектурні стилі минулого, які базуються на класичних традиціях зодчества і мають позитивні відео екологічні характеристики не тільки в інтер'єрах, але і в зовнішніх загальних силуетах, садово-паркових комплексах, що в свою чергу створює позитивні відео екологічні характеристики курортного ландшафту.

Вдалим прикладом в плані поєднання відео екологічних характеристик та сучасних технологій будівництва туристичних комплексів є створений в останні десятиліття ХХ ст. відомий балійський респектабельний курорт Нуса Дуа, який за вимогою індонезійського уряду та плану розвитку національного туризму був побудований в так званому необалійському стилі з урахуванням місцевої архітектурної традиції, яка повністю відповідає принципам відео екології. Найкращими з точки зору відео екології є курорти Мальдівських островів, країн Карибського басейну, ряду країн Океанії.

Згідно вищевикладеному можна запропонувати наступну класифікацію туристичних центрів: відповідні, напіввідповідні та невідповідні відео екологічним критеріям.

Висновки. З викладеного вище видно, що відео екологічні характеристики, як правило, обумовлені географічним розташуванням туристичних центрів, щільністю заселення територій, природно-кліматичними умовами та типом (міський чи сільський) забудови території.

Сучасні туристичні центри мають створюватись і розвиватись з урахуванням основних принципів відео екології, оскільки є очевидним вплив візуального оточуючого середовища на здоров'я людини, а однією із основних функцій туризму, як ми знаємо, є рекреаційно-оздоровча. Щоб краще зорієнтувати працівників туристичної індустрії та самих туристів доцільно користуватись класифікацією туристичних центрів за відео екологічним критерієм та відповідним картографічним матеріалом, здійснивши поділ території туристичних районів. Запропонована класифікація туристичних центрів за відео екологічним показником та відповідне районування території збагатить теорію географії туризму та поглибить вивчення туристичних центрів.

1. Карамзин Н.М. Письма русского путешественника. - Л., 1984. - С.46-47

2. Устименко Л.М. Відео екологічні проблеми туристичних центрів/ Л.Устименко// Вісник КНУКіМ. - К., 2008

3. Устименко Л.М. Основи туризмознавства: Навч. пос. / Л. Устименко. – К.: Альтерпрес, 2011. - С.85-87